

III. SPECIALIOJI PEDAGOGINĖ PAGALBA

III. SPECIAL EDUCATIONAL SUPPORT

ISSN 1392-5369

Specialusis ugdymas. 2012. Nr. 1 (26), 132–139

Special Education. 2012. No. 1 (26), 132–139

MENINĖS VEIKLOS ELEMENTŲ TAIKYMAS MIKČIOJIMUI ĮVEIKTI

Rita Krutulienė

Kauno lopšelis-darželis „Ežiukas“

A. Mapu g. 12, LT-44284 Kaunas

Vilma Makauskienė

Šiaulių universitetas

P. Višinskio g. 25, LT-76351 Šiauliai

Straipsnyje analizuojamos meninės veiklos elementų panaudojimo galimybės, ugdant ikimokyklinio amžiaus mikčiojančius vaikus. Atlikta teorinė ikimokyklinio amžiaus mikčiojančių vaikų ugdymo menine veikla analizė parodė, kad mikčiojantiems vaikams neretai sunku žodžiais išreikšti savo mintis, poreikius, emocijas ir jausmus. Bendraudami jie dažniausiai kalba trumpais sakiniais, retai inicijuoja pokalbį. Kūrybinis procesas skatina mikčiojančių vaikų spontaniškumą, o kūrybinės iniciatyvos skatinimas suteikia teigiamų emocijų bei skatina pasitikėjimą savimi. Mikčiojantysis, pajutęs sėkmę tam tikroje veikloje, geriau jaučiasi ir lengviau bendrauja. Buvo atliktas tyrimas, kurio tikslas – iširti ir atskleisti muzikinės veiklos ir vaidybos elementų taikymo galimybes, dirbant su mikčiojančiais ikimokyklinio amžiaus vaikais. Empirinėje dalyje nagrinėjami ikimokyklinio amžiaus vaikų mikčiojimo pokyčiai, taikant parengtą meninės veiklos bei sklاندaus kalbėjimo ugdymo programą, kurios pagrindines dalis sudaro muzikinės veiksenos bei vaidmeniniai žaidimai.

Esminiai žodžiai: *ikimokyklinio amžiaus vaikai, mikčiojimas, logopedai, sklاندaus kalbėjimo sutrikimas, logopedinės pagalbos strategijos, muzikinės veiksenos, vaidmeniniai žaidimai.*

Įvadas

Lietuvoje taikomos įvairios mikčiojimo įveikimo metodikos: mikčiojimo nevengimo terapija (Dell, 2000), laipsniškas perėjimas nuo lydimosios prie savarankiškos spontaniškos kalbos; laipsniškas perėjimas nuo atskirų kūno dalių prie viso kūno relaksacijos, nuo bendravimo trumpomis frazėmis prie bendravimo išplėstomis frazėmis, laipsniškas perėjimas nuo situacinės prie kontekstinės kalbos (Ivoškuvienė, 1999). Siekiant įveikti ikimokyklinio amžiaus vaikų mikčiojimą, gali būti taikoma ir žaidimų terapija (Skaisgirienė, 1997).

Mūsų šalyje mikčiojimo įveikimo procese retai taikoma vaidyba. Kazragytė (2011) teigia, kad vaidybą naudinga integruoti į kompleksines

logopedines pratybas, įtraukiant ugdytinių tėvus ir pedagogus. Manoma, kad vaidybos elementų taikymas gali turėti teigiamos įtakos mokant sklاندžiai kalbėti ir taikant įgūdžius kasdieninėse gyvenimo situacijose. Daugelis mikčiojančiųjų, taikydami sklاندaus kalbėjimo įgūdžius realiose situacijose, susiduria su įvairiais sunkumais. Gregory (2000) nurodo, kad sklاندaus kalbėjimo įgūdžių perkėlimas yra sudėtingesnis procesas nei išmuktų technikų taikymas kasdienėje aplinkoje. Kalbėdamas su bendraamžiais, šeimos nariais ar pedagogais, vaikas kuria naujus bendravimo modelius. Williams (1996) pabrėžia, kad perkėlimo etape vaikas mokosi įveikti kalbėjimo ir bendravimo sunkumus besikeičiančioje komunikacinėje sąveikoje. Sklاندaus kalbėjimo įgūdžių generalizacija turi būti vertinama kaip perkėlimo – kūrimo

procesas, kurio metu mikčiojantysis mokosi sklandžiai kalbėti ir konstruktyviai priimti skirtingas kalbines situacijas. Sėkmingą išmoktų įgūdžių perkėlimą padeda užtikrinti laipsniškai sunkinamos kalbinės užduotys bei vaidmeniniai žaidimai (Shapiro, 1999).

Tyrimo objektas – meninės veiklos elementų taikymas mikčiojimui įveikti.

Dalykas – muzikos ir vaidybos elementų (vaidmeninių žaidimų) taikymas ikimokyklinio amžiaus mikčiojančių vaikų ugdymo procese.

Tyrimo tikslas – iširti ir atskleisti muzikinės veiklos ir vaidybos elementų taikymo galimybes, dirbant su mikčiojančiais ikimokyklinio amžiaus vaikais.

Tyrimo uždaviniai: 1) taikant teorinę analizę, atskleisti logopedinės pagalbos strategijas, mikčiojimo įveikimo būdus ir metodus, pagrįsti muzikinių veiksnių ir vaidybos elementų panaudojimo reikšmę, siekiant įveikti mikčiojančių vaikų kalbėjimo nesklaidumą; 2) remiantis veiklos tyrimo metodu, sudaryti mikčiojančių vaikų ugdymo meninę veiklą programą; 3) atlikti mikčiojančių vaikų ugdymo meninę veiklą kokybinį tyrimą ir išanalizuoti tyrimo rezultatus; 4) atlikus veiklos tyrimą, tėvų apklausą, apdoroti tyrimo duomenis ir apibendrinti rezultatus.

Hipotezė – muzikinė veikla bei vaidybos elementų panaudojimas logopediniame darbe teigiamai veikia ikimokyklinio amžiaus mikčiojančių vaikų sklandų kalbėjimą, padeda sušvelninti / įveikti neigiamas emocijas.

Tiriamieji. Pagrindiniai tyrimo dalyvių atrankos kriterijai: ikimokyklinis amžius, sklandaus kalbėjimo sutrikimas (mikčiojimas).

Tyrimo dalyvavo 13 ikimokyklinio amžiaus mikčiojančių vaikų (5 mergaitės ir 8 berniukai), kuriems diagnozuota neurozinė mikčiojimo forma. Kai kuriems mikčiojantiems vaikams nustatytas ir kalbos neišsivystymas, fonetiniai ar fonologiniai kalbos sutrikimai. Tyrimo dalyvių amžius 3–6 metai. Visi tiriamieji buvo suskirstyti į dvi grupes: 3–4 m. ir 5–6 m. amžiaus mikčiojančius vaikus.

Metodologija ir metodai: pedagoginės, psichologinės literatūros, ikimokyklinio ugdymo dokumentų ir programų analizė, dokumentų analizė, pusiau struktūruota anketinė apklausa tėvams, aprašomieji kokybiniai vieno atvejo tyrimai (atvejo analizė), veiklos tyrimas.

Veiklos tyrimas buvo atliktas, remiantis sudaryta meninės veiklos ir sklandaus kalbėjimo ugdymo programos struktūra. Programos gairės

sudarytos, atsižvelgiant į ikimokyklinio amžiaus mikčiojančių vaikų amžių, gebėjimus ir pomėgius. Mikčiojančių ikimokyklinio amžiaus vaikų meninės veiklos programa sudaryta, remiantis vaikų darželių programa „Vėrinėlis“, atsižvelgiant į savaitės temą bei darželio veiklos struktūrą. Meninės veiklos ugdymo programa susideda iš dviejų dalių: I dalis – muzikinės veiklos struktūra (šių dalių sudaro etapai: muzikos klausymas, logopedinė ritmika, raumenų atpalaidavimo ir kvėpavimo pratimai, supažindinimas su muzikos instrumentais (muzikos kūryba);

II dalis – vaidybos elementų taikymo veiklos struktūra (pagrindiniai tikslai – padėti vaikams nugalėti baimę, skatinti pasitikėjimą savimi, formuoti bendravimo įgūdžius).

Vaidybos gebėjimai buvo vertinami natūralios komunikacinės situacijos sąlygomis, skatinant atlikti įvairias užduotis – pirštukinių žaidimų vaidinimai, pasakų, pasakojimų inscenizavimas, situacijų improvizavimas. Antroje programos dalyje užduotys pateikiamos sunkėjančia tvarka. Pradžioje buvo pateikiamos užduotys, skatinančios modeliuoti, o vėliau vaikai buvo mokomi persikūnyti kūrybiniame žaidime, siekiant perkelti naujus įgūdžius į spontanišką kalbą, įgyti laisvumą bendraujant, įveikti varžymąsi ir drovumą. Tiek pradinio, tiek baigiamojo vertinimo metu vaikams buvo pateikiamos trys užduotys, kurios leido įvertinti mikčiojančių vaikų smulkiosios motorikos gebėjimus (pirštukų žaidimai pagal eilėraštkus, daineles, trumpas pasakėles), vaidinimai – žaidimai su buitinais elementais (realių situacijų, patirtų įspūdžių, įvykių ar išgyvenimų perteikimas), pasakų inscenizavimo užduotys.

Mikčiojančių vaikų gebėjimų vertinimas

Veiklos tyrimo pradžioje ir pabaigoje buvo lyginami ir analizuojami mikčiojančių vaikų muzikiniai, vaidybos, kalbėjimo ir bendravimo gebėjimai.

1) *Muzikinių gebėjimų vertinimas* buvo suskirstytas į 4 lygius (1 lygis – žemas; 2 lygis – patenkinamas, 3 lygis – pagrindinis, 4 lygis – aukštesnysis). Vertinamos pagrindinės muzikinės veiksnos: muzikos klausymas, logopedinė ritmika, raumenų atpalaidavimas, muzikos kūryba (grojimas vaikiškais instrumentais), kvėpavimas;

2) *vaidybos gebėjimams* nustatyti buvo naudojami tam tikri pasiekimų lygiai (remiantis Kazragytė, 2008): 1 lygis (žemas), 2 lygis (patenkinamas), 3 lygis (pagrindinis) ir 4 lygis (aukštesnysis);

3) *kalbinių gebėjimų vertinimas*. Kiekvieno tiriamojo kalbėjimas buvo įvertintas remiantis šešiais kalbos vertinimo kriterijais: *kalbėjimo sklandumas, kalbėjimo tempas, kalbos suvokimas (laisvas ir struktūruotas pokalbis), ekspresyvioji kalba, kalbinis elgesys*.

Mikčiojančių ikimokyklinio amžiaus vaikų apibūdinimas

Ikimokykliniame amžiuje mikčiojimo intensyvumas kinta įvairiose kalbinėse situacijose, atsižvelgiant į vaiko emocinę būklę, kalbos sudėtingumą. Mikčiojimo pradžioje dažniausiai atsiranda kartojimų, kurie būdingi ir sklandžiai kalbantiems ikimokyklinio amžiaus vaikams, todėl identifikuoti mikčiojimą šiame amžiaus tarpsnyje yra sudėtinga (Conture, 2001; Gregory, 2003; Yairi, Ambrose, 2004). Praėjus keleriems metams nuo mikčiojimo pradžios, mikčiojančių vaikų kalbėjimas skiriasi nuo bendraamžių, t. y. jų kalboje pastebimi užsikirtimai, artikuliacinio aparato įtampa (St. Louis, Hinzman, Hull, 1985).

Shapiro (1999) išskiria mikčiojantiems ikimokyklinio amžiaus vaikams būdingus požymius ir nurodo veiksnius, padedančius išvengti mikčiojimo:

- Intensyvus kognityvinių procesų, emocijų ir socialinių įgūdžių raidos laikotarpis. Ikimokykliniame amžiuje vaiko kalbėjimo nesklaidumo pobūdis bei suvokimas apie savo kalbą ryškiai skiriasi. Pozityvus vaiko požiūris į bendravimą palaikymas yra pats svarbiausias ilgalaikio mikčiojimo prevencijos veiksnys.
- Žaidybinė veikla. Mikčiojimo įveikimo procese daug dėmesio skiriama įvairiems daktiniais, judriesiems ir vaidmeniniams žaidimams, nes ikimokyklinio amžiaus vaikai žaisdami įgyja žinių apie aplinką bei naujų įgūdžių ir gebėjimų.

Vaikai skirtingai reaguoja į logopedines pratybas. Haynes ir kt. (1992) nurodo, kad nemaža dalis vaikų lankydami pas logopedą jaučia nerimą. Negatyvių emocijų priežastys gali būti įvairios: menkos žinios apie logopedinę pagalbą, traumuojantys prisiminimai apie apsilankymus pas gydytojus, didelis tėvų nerimas ir pan. Neretai maži vaikai atspindi suaugusiųjų emocijas, kurių patys neišsąmonina. Logopedai turi nuoširdžiai domėtis vaiku, būti atviri, kalbėti su vaiku aiškiai ir suprantamai, leisti vaikui pasirinkti, kurią veiklą jis norėtų atlikti pirmiausia.

Muzikinių veiksenų taikymas logopediniame darbe su mikčiojančiais vaikais

Muzikos elementų poveikį negalių turinčių vaikų psichinei, fizinei, socialinei raidai nagrinėja įvairių mokslo sričių atstovai (Ričkova, 1985; Volkova, 1985; Ivoškuvienė, 1993; ir kt.). Navickienė (2001), Čirpuvienė, Stošiuvienė (1999), Žutaitienė (2000) ir kiti autoriai nurodo pagrindines muzikines veiksenas, kurios gali būti panaudojamos logopedinėse pratybose.

Muzikos klausymas sudaro visų muzikinių veiksenų pagrindą. Juo gali būti siekiama aktyvinti vaikų veiklą (pvz., vaikas atlieka judesius pagal muziką, dainuoja, pritaria instrumentais skambančiais muzikai). Klausoma muzika atlieka organizuojančią ir koncentruojančią funkcijas. Mikčiojimas dažnai susijęs su neurozinėmis asmenybės savybėmis, todėl muzikos klausymas yra rekomenduojamas ir siekiant relaksacinio jos poveikio. Tai svarbu vaiko asmenybei psichoterapiu, kalbos vartojimo, vaizdinių kūrimo bei kaupimo aspektu (Čirpuvienė, Stošiuvienė, 1999).

Garsų išryškavimo pratimai neatsiejami nuo dainavimo, kuris apima daug komponentų: balso lavinimą (stiprinamos balso klostės), artikuliacijos organų lavinimą, tempo bei ritmo pajautimą. Garšvienė, Ivoškuvienė (1993) teigia, kad dainavimas ugdo taisyklingą dikciją, skambią, sklandžią kalbą, lavina taisyklingą kvėpavimą. Įveikiant mikčiojimą, taisyklingo kvėpavimo lavinimas yra ypač reikšmingas. Dėl kvėpavimo aparato raumenų traukulių gali atsirasti patologinis įkvėpimas, iškvėpimas, kvėpavimas gali padažnėti ir tada nukenčia kalbėjimo sklandumas. *Kvėpavimo pratimai*. Strelnikovos kvėpavimo gimnastika sėkmingai naudojama įveikiant mikčiojimą (Astašenko, 2008). Šioje gimnastikoje pagrindinis dėmesys skiriamas įkvėpimui. Įkvėpiama labai trumpai, staigiai, emocionaliai ir aktyviai. Strelnikovos nuomone, svarbiausia – mokėti sulaikyti įkvėptą orą, „paslėpti“ jį. Apie iškvėpimą visiškai nerekomenduojama galvoti, kadangi jis vyksta savaime. Tai ir yra ypatinga kvėpavimo pagal Strelnikovą savybė, kuri teikia pagalbą mikčiojantiems. Ypač patariama įkvėpiant derinti judesius su įvairių garsų tarimu.

Logopedinė ritmika yra gydomosios gimnastikos šaka, kurios tikslas – sujungti įvairius ritmikos pratimus su logopedinės pagalbos mikčiojantiems vaikams tikslais (Volkova, 1985). Pabrėžiamas ypatingas judesio ir muzikos ritmo poveikis vaikų nevikrumui, pusiausvyros nepastovumui, judesių koordinacijos netikslumui įveikti.

Metodas grindžiamas teiginiu, kad vaikų kalba ir judesiai turi glaudų funkcinį ryšį. Autoriai taip pat teigia, kad ritmas ir muzika tikslina laiko ir erdvės suvokimą, ugdo veiksmų nuoseklumą, dėmesingumą. Judesiai pagal muziką teigiamai veikia ir psichikos raidą bei bendravimo įgūdžių formavimąsi.

Ivoškuvienė, Makauskienė ir Luneckienė (2010) išskiria pagrindines logopedinės ritmikos dalis: dainavimas, įvadiniai ir raumenų tonusą reguliuojantys pratimai, kalbiniai pratimai be muzikos, dėmesio lavinimo ir muzikinio ritmo ugdymo pratimai, žaidimai ir baigiamieji pratimai. Autorės pažymi, kad dainavimas padeda reguliuoti kvėpavimą ir skatina sklandų kalbėjimą. Parenkamos nesudėtingos, trumpos dainelės, kurias vaikai gali lengvai išmokti. Jos dainuojamos žodžius inscenizuojant rankų judesiais. Įvadiniai pratimai – tai žygiavimas įvairiomis kryptimis, mokymasis eiti ratu ir palaikyti vienodus atstumus. Vaikai pratinami orientuotis erdvėje, išsiklausyti į muzikos ritmą ir tempą. Raumenų tonusą reguliuojantys pratimai padeda sumažinti raumenų įtampą. Dažniausiai taikomos raumenų įtempimo ir atpalaidavimo užduotys. Šie pratimai padeda lavinti vaikų koordinaciją ir išlaikyti pusiausvyrą. Kalbiniams pratimams priskiriami eiliuoti tekstai, mažinantys užsikirtimų skaičių. Dėmesio lavinimo pratimai moko sukaupti ir išlaikyti dėmesį, lavina vaikų atmintį ir reakciją į įvairius girdimusius bei regimuosius signalus, sudaro palankias sąlygas savikontrolei ugdyti. Muzikinio ritmo pratimai padeda geriau suvokti emocinį muzikos atspalvį, tiksliau suprasti sąvokas *greitas, lėtas, ramus*. Pagal muzikos tempą atliekami įvairūs judesiai. Į šiuos pratimus naudinga įtraukti ir kalbines užduotis: išstarti atskirus žodžius, sakinius, dainuoti. Baigiamieji pratimai skirti vaikams nuraminti po judrių žaidimų. Logopedinės ritmikos pratimai darbo pradžioje atliekami lėtu tempu, pasirenkant atitinkamą muzikinį foną (Ivoškuvienė, Makauskienė, Luneckienė, 2010). Dainavimo ir ritmikos pratybos turi būti derinamos su kitais mikčiojimo įveikimo būdais.

Muzikavimas instrumentais ir kūryba – dar viena aktyvi vaiko muzikinė veikla. Kačiušytė-Skrantai (2002) aprašė, išanalizavo Kolcovos atliktus tyrimus, kuriais nustatyta, jog rankų plaštakų ir pirštų judesiai yra susiję su kalbos aparato

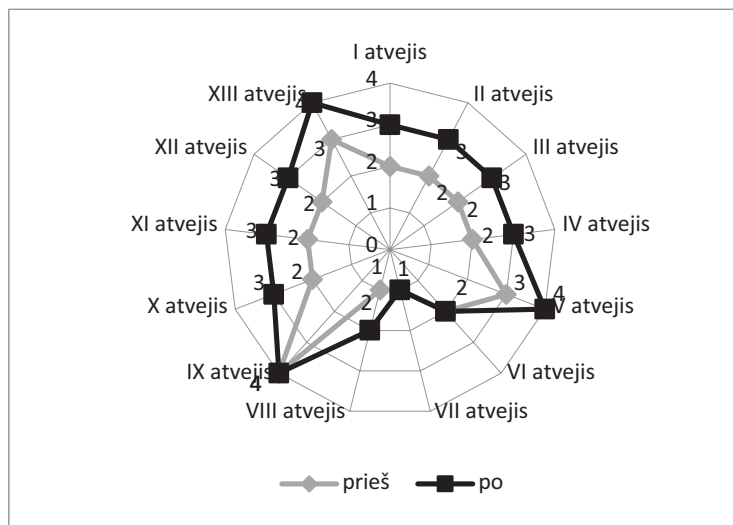
judėjimu. Juos galima laikyti kalbos organu, tokiu kaip ir artikuliacinis aparatas. Muzikavimas instrumentais (pvz., dūdavimas, akmenukų, pagaliukų panaudojimas) gali tapti svarbia pagalbos mikčiojantiems dalimi, lavinant vaiko smulkiąją motoriką. Pasak Čirpuvienės (1999), vaikams patinka atrasti garsus ir ritmus, „kurti“ savo muziką ir ją atlikti. Taip vaikai turi galimybę geriau suvokti garsų pobūdį ir ritmą. Grojimui tinka įvairūs garsus skleidžiantys daiktai ar net žmogaus kūno dalys (pvz., išgaunami garsai: trepsint, plojant, beldžiant ir pan.). Muzikavimas pučiamaisiais instrumentais padeda išmokti racionaliai naudoti oro srovę. Pats muzikavimo procesas ir jame įgyti įgūdžiai gali lavinti ritmo pojūtį, motoriką, judesių koordinaciją, formuoti taisyklingo kvėpavimo įgūdžius.

Apibendrinant galima teigti, kad kūrybinis procesas bei muzikinė veikla skatina mikčiojančių vaikų teigiamas emocijas, padeda sumažinti įtampą bendraujant bei susilpninti ar įveikti užsikirtimus. Muzikavimo procese įgyti įgūdžiai teigiamai veikia ir kalbos motorines funkcijas. Teigiamas muzikinės raiškos energetinis krūvis yra siektinas procesas, kuris pats savaime yra natūralus mikčiojančiųjų muzikinio ugdymo rezultatas, užtikrinantis ugdytiniui psichologinį saugumą.

Tyrimo rezultatai

Atlikus veiklos tyrimą, pradinio vertinimo rezultatai yra lyginami su baigiamojo tyrimo rezultatais.

Muzikinių gebėjimų pokyčiai. Muzikinių elementų integracija į logopedines pratybas tapo puikia priemone, ugdant teigiamą vaiko savęs vertinimą, tenkinant individualius kalbinius saviraiškos poreikius ir padėjo kai kuriems vaikams sušvelninti mikčiojimą. Logopedinių pratybų metu muzikos klausymas teikė ypatingą reikšmę ir buvo organizuojamas pratybų pradžioje (siekiant relaksacinio, atpalaiduojančio poveikio) arba pratybų viduryje (siekiant skatinti mikčiojančių vaikų kalbinį aktyvumą). Palyginus pradinio ir pakartotinio vaiko gebėjimų įvertinimo rezultatus, galima spręsti, kad esminis vaikų kūrybiškumo ypatumas – gebėjimas fantazuoti ir drąsiai bei laisvai įgyvendinti sumanymus.

1 pav. Mikčiojančių ikimokyklinio amžiaus vaikų muzikinių gebėjimų pokyčiai

Kačiušytė-Skrantai (2002) pažymi, kad logopedinių pratybų metu klausoma muzika vaikus nuramina, atpalaiduoja, o paklausę muzikos jie pasakoja savo „sapnus“, kuriuos jie „sapnuoja“ klausydamiesi. Kalbėdami improvizuoja, lavina savo kalbą, išreiškia tai, kas jiems aktualu. Svarbu tai, kad vaikai išreiškė savo nuomonę kalba, aktualizavo savo svajones ir troškimus, galėjo išreikšti muzikos sukeltus išpūdžius verbaliai, nuo keletu baimingai tariamų žodžių iki keletu sakinių apibūdinamų muzikos kūrinių nuotaikų.

Nors savarankiškai kalbėdami mikčioja dauguma vaikų, tačiau muzikinės veiklos metu (po dainavimo pratybų) vaikai mikčioja mažiau. Galima manyti, jog taisyklingas dainavimas padėjo sureguliuoti vaikų kvėpavimą.

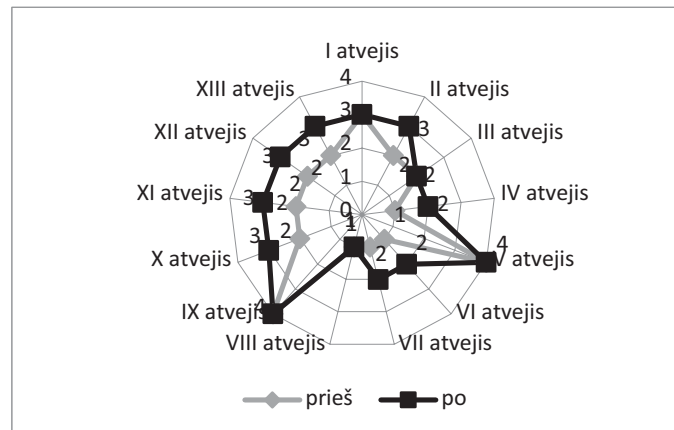
Iš 1 paveikslo matyti teigiami muzikinių gebėjimų pokyčiai: dviejų vaikų gebėjimai baigiamojo tyrimo metu įvertinti aukščiausiu, t. y. 4-uju lygiu. Dviejų vaikų muzikiniai gebėjimai nepakito, t. y. lyginant pradinio ir baigiamojo vertinimo rezultatus, gebėjimai atitinka tą patį lygį (žr. VI ir VII atvejus). Aukščiausi gebėjimai užfiksuoti vyresnių mikčiojančių vaikų tarpe. Galima teigti, kad mikčiojančių vaikų amžius (5–6 m.) turi įtakos sąmoningai atliekant užduotis.

Apibendrinant galima teigti, kad teigiami muzikinių gebėjimų pokyčiai užfiksuoti didesnei daliai mikčiojančių vaikų (11 vaikų).

Vaidybos gebėjimų pokyčiai. Pradinio ir baigiamojo vertinimo rezultatai parodė, kad mikčiojančių vaikų kūrybiškumas labiausiai išryškėja meninėje veikloje: dainuojant, improvizuojant (kuriant pasakoms pabaigą ar pradžią, grojant su pasigamintais muzikos instrumentais, kuriant tam tikrą ritmą eilėrašiams, skaičiuotėms, dainelėms), vaidinant. Tai patvirtino Grabauskienė (1997), Matlašaitienė (2004) ir kt. požiūrį, kad daugiausia galimybių vaikų kūrybiškumui puoselėti yra meninėje veikloje.

Pakartotinio vertinimo rezultatai (vaidinimo gebėjimų) ženkliai skiriasi nuo pirminio vertinimo tyrimo pradžioje. Dalis mikčiojančių vaikų buvo labiau atsipalaidavę, nustatytas mažesnis susikaustymas, didesnis pasitikėjimas savimi. Tai teigiamai veikia mikčiojimo problemos sprendimą (Makauskienė, Ivoškuvienė, 2011).

Analizuojant mikčiojančių vaikų gebėjimo vaidinti rezultatus pirminio ir baigiamojo vertinimo metu, galima teigti, kad šioje srityje vaikų pokyčiai buvo žemiausi, t. y. trijų mikčiojančių vaikų vaidybos gebėjimai nepakito (I, III ir VIII atvejai).

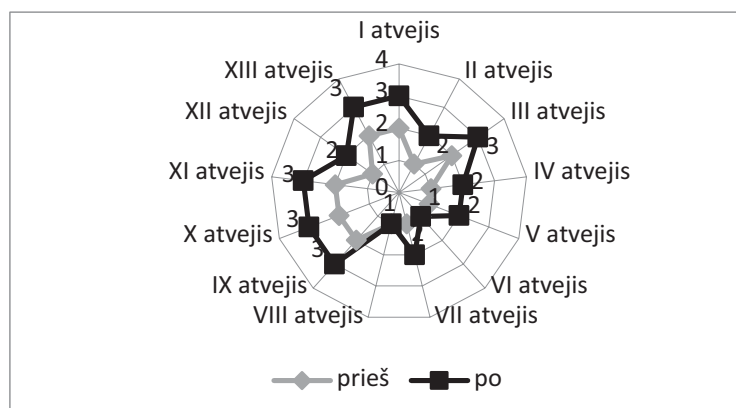
2 pav. Mikčiojančių ikimokyklinio amžiaus vaikų gebėjimo vaidinti pokyčiai

Galima daryti prielaidą, kad teigiamų pokyčių nebuvimą lėmė šios priežastys: bendravimas apsunkintas dėl mikčiojimą lydinčių kalbos, kalbėjimo sutrikimų, bendravimo vengimas (I, VIII atvejais); vaiko asmeninės savybės: nedrąsiai jaučiasi naujoje aplinkoje (I atvejis), nepakankamas pasitikėjimas savimi (I, III ir VIII atvejais); uždarumas, neigiamos emocijos, ribotas aktyvumas logopedinių pratybų metu (I, III ir VIII atvejais).

Kalbėjimo ir bendravimo pokyčiai. Pirminio ir pakartotinio tyrimo metu mikčiojančių vaikų kalbėjimas ir kalba buvo vertinami pagal 5 aspektus: kalbėjimo sklandumas, kalbėjimo tempas, kalbos suvokimas, ekspresyvioji kalba, kalbinis elgesys. Tyrimo metu mikčiojantiems vaikams sunkiausiai sekėsi vaidinti ir atlikti ritmo užduotis. Šių vaikų gebėjimas judesiu išreikšti muzikinio ritmo pojūtį priklauso nuo to, kokio sunkumo yra bendrosios motorikos bei judesių koordinacijos

sutrikimas. Pastebėta ir tai, kad vaikai, kurių kalba monotoniška ir neišraiškinga, negalėdavo tiksliai atlikti intonacinių pratimų, t. y. jiems sunkiai sekėsi dainuojant išreikšti tam tikras emocijas arba įvairias būsenas (pyktį, džiaugsmą, ilgesį ir pan.). Galima daryti išvadą, jog mikčiojančių vaikų muzikinius gebėjimus lemia nepakankamas motorikos išsivystymas, psichinės savybės.

Mikčiojančių vaikų kalbėjimas ir bendravimas keitėsi teigiama linkme. Vaikai tapo aktyvesni, šiek tiek sumažėjo įtampa kalbant. Nors savarankiškai kalbėdami mikčioja dauguma vaikų, tačiau muzikinės veiklos metu jie mikčiojo mažiau. Galima manyti, jog taisyklingas dainavimas padėjo sureguliuoti vaikų kvėpavimą. Žemus kai kurių vaikų gebėjimo vaidinti ir kalbėjimo pokyčius galėjo lemti tiek kalbos raidos sutrikimo sudėtingumas, tiek per trumpas tikslingai suplanuotas veiklos tyrimo laikas.

3 pav. Mikčiojančių ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbėjimo ir bendravimo gebėjimų dinamika

Analizuojant mikčiojančių vaikų kalbinių gebėjimų dinamikos rezultatus matyti, kad tik dviem vaikams nenustatyti kalbinių gebėjimų pokyčiai baigiamojo tyrimo metu (VI ir VIII atvejai). Galima daryti prielaidą, kad tokius rezultatus lėmė mikčiojimą lydintis sutrikimas – žymus kalbos neišsivystymas. Visų kitų mikčiojančių vaikų kalboje nustatyti teigiami pokyčiai. Pirminio vertinimo metu net septynių mikčiojančių vaikų kalbinių gebėjimų lygmuo įvertintas žemu lygiu. Tuo tarpu baigiamojo tyrimo metu žemas kalbinių gebėjimų lygis nustatytas tik dviem vaikams. Praėjus kelioms savaitėms, mikčiojantieji apsiprato su nauju žmogumi, logopedinių pratybų metu elgėsi laisvai, labiau bendravo, kas kartą pasakodavo naujus išpūdžius, patirtus išgyvenimus. Galima daryti išvadą, kad, esant gerai emocinei mikčiojančiojo savijautai, didėja bendravimo poreikis. Tikėtina, kad tyrimo pradžioje didesnė įtampa buvo jaučiama dėl naujos aplinkos, situacijų pasikeitimo ar atėjus naujam logopedui (tyrėjui).

Išvados

1. Mikčiojimas yra multidimensinis sutrikimas, susijęs su įvairiais kognityviniais, lingvistiniais, emociniais, neurofiziologiniais, socialiniais veiksniais, kurių sudėtinga sąveika kiekvienu konkrečiu atveju gali skirtis.
2. Logopedinių pratybų metu įgytus sklandaus kalbėjimo įgūdžius išlaikyti ir perkelti į realias situacijas padeda mikčiojimo įvertinimas ugdomojo proceso metu, geri specialisto ir mikčiojančiojo tarpusavio santykiai, pozityvus grįžtamasis ryšys, nuoseklus kalbinių užduočių sunkinimas, savikontrolės ugdymas.
3. Mikčiojančių ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo menine veikla programa, veiklos būdai užtikrina mikčiojančių vaikų ugdymo proceso optimizavimą, padėjo pasiekti teigiamų poslinkių visų tiriamųjų ugdymo procese. Kiekvienas mikčiojantis vaikas padarė tam tikrą pažangą: teigiama linkme formavosi vaikų elgesys, bendravimo ir sklandaus kalbėjimo įgūdžiai.
4. Atlikus veiklos tyrimą, paaiškėjo, kad muzikos klausymas logopedinių pratybų metu veikia kaip atpalaiduojanti priemonė, kartu skatina ir mikčiojančių vaikų kalbinių aktyvumą. Laisvas savo išpūdžių pasakojimas, išklausus muzikos kūrinį, skatina vaiko tarimą, kalbėjimo sklandumą, saviraišką kalba; logopedinės ritmikos panaudojimas logopedinių pratybų metu padeda plėtoti vaikų saviraiškos galimybes ir lavinti taisyklingą artikuliaciją; tikslingas judesių atlikimas pagal muziką teigiamai veikia mikčiojančiojo vaiko motorikos raidą bei judesių koordinaciją; vaidmeninių žaidimų integravimas į logopedinį darbą su mikčiojančiais vaikais sudarė galimybes ugdyti savikontrolę, skatinti teigiamas emocijas, kalbėjimo įgūdžius perkelti ir taikyti realiose gyvenimo situacijose.
5. Po kelių mėnesių trukusios kryptingos ugdomosios veiklos, individualiai taikant parengtą ugdymo programą, mikčiojančių vaikų turimi gebėjimai kito įvairiai: dalies pagerėjo nežymiai, kitų – akivaizdžiau. Ryškiausi pasiekimai užfiksuoti muzikinių gebėjimų, o žemiausi – gebėjimo vaidinti srietyje.
6. Tikėtina, kad teigiamą poveikį galėjo daryti tinkamai sukurta ugdomoji aplinka, tikslingai parinkti ugdymo metodai ir priemonės (muzikos įrašai, vaikiški muzikos instrumentai, kalbinė medžiaga, specialūs žaidimai ir pan.). Žemus gebėjimo vaidinti pokyčius galėjo lemti kartu su mikčiojimu esantys kalbos sutrikimai ir trumpas veiklos tyrimo laikas.
7. Iškelta hipotezė, jog muzikinė veikla bei vaidybos elementų panaudojimas logopediniame darbe teigiamai veikia ikimokyklinio amžiaus mikčiojančių vaikų sklandų kalbėjimą, padeda sušvelninti / įveikti neigiamas emocijas, pasitvirtino.

Literatūra

1. Astašenko, O. (2008). *Kvėpavimo gimnastika pagal Strelnikovą*. Vilnius: Satwa.
2. Conture, E. G. (2001). *Stuttering: Its Nature, Diagnosis and Treatment*. Allyn&Bacon, Boston: MA.
3. Čirpuvienė, V., Stošiuvienė, K. (1999). *Kalbos, kalbėjimo ir komunikacijos sutrikimų šalinimas įvairioje muzikinėje veikloje (programa)*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
4. Dell, C. W. (2000). *Mokinių mikčiojimo šalinimas*. Amerikos Mikčiojimo fondo leidiniai. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

5. Garšvienė, A., Ivoškuvienė, R. (1993). *Logopedija: vadovėlis specialiosios pedagogikos fakultetų studentams*. Kaunas: Šviesa.
6. Grabauskienė, A. (1997). *Dailė ir darbeliai: I–IV klasėje: mokytojo knyga*. Kaunas: Šviesa.
7. Gregory, H. H. (2000). Principles and procedures of therapy. *Stuttering Therapy: workshop material*. Northwestern University. Toronto: B. C. Decker.
8. Gregory, H. H. (2003). *Stuttering therapy rationale and procedures*. Allyn&Backon. Boston.
9. Haynes, W. ir kt. (1992). *Diagnosis and evaluation in speech pathology*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice – Hall.
10. Ivoškuvienė, R. (1999). Mikčiojimas – kompleksinė problema. *Specialusis ugdymas, II*, 89–93.
11. Yairi, E., Ambrose, N. (2004). *Early childhood stuttering*. Austin, TX: Pro-Ed.
12. Kačiušytė-Skramtai, L. (2002). *5–7 metų mikčiojančių vaikų ugdymas muzikine veikla* (Daktaro disertacija, Vilniaus pedagoginis universitetas, 2002).
13. Kazragytė, V. (2011). *Mažųjų vaidinimai. Literatūriniai tekstai ir komentarai*. Ugdymas namie, priešmokyklinėje grupėje, pirmoje ir antroje klasėje. Vilnius: Tyto alba.
14. Kazragytė, V. (2008). *Priešmokyklinio amžiaus vaikų vaidybos gebėjimų ugdymas. Teatro edukologija: monografija*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
15. Makauskienė, V., Ivoškuvienė, R., Lunecienė, A. (2010). *Logopedinė pagalba mikčiojantiems ikimokyklinio amžiaus vaikams*. Vilnius: Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras.
16. Makauskienė, V., Ivoškuvienė, R. (2011). *Tėvų ir vaiko interakcijos metodas mikčiojimui įveikti: mokomoji knyga*. Kaunas: I. Pūrienės PĮ „Buhalteris“.
17. Matlašaitienė, R. (2004). Vaikui reikia meno. *Žvirblių takas, 4 (56)*, 44–46.
18. Navickienė, L. (2001). *Emocinio imitavimo metodas muzikos pamokoje*. Vilnius: Mokslo aidai.
19. Shapiro, D. A. (1999). *Stuttering Intervention: a collaborative journey to fluency freedom*. Austin, Texas, PRO – ED.
20. Skaisgirienė, Z. (1997). Žaidimai vaikų mikčiojimui šalinti. *Specialiųjų poreikių vaikų ugdymas: mokslinės konferencijos medžiaga* (p. 197–200). Šiauliai: „Titnago“ sp.
21. St. Louis, K., Hinzman, A., Hull, F. (1985). Studies of cluttering: Disfluency and language measures of young possible clutterers. *Journal of Fluency Disorders, 10*, 151–172.
22. *Vaikų darželių programa „Vėrinėlis“* (1991). Vilnius: Leidybos centras.
23. Žutautienė, N. (2000). *Padėkime mikčiojančiam vaikui*. Kaunas: Vitae littera.
24. Williams, D. E. (1996). Working with children in school environment. In *Stuttering therapy: Transfer and Maintenance*. Publ. No. 19. Memphis, TN: Stuttering Foundation of America.
25. Волкова, Т. (1985). *Логопедическая речевая терапия*. Москва: Просвещение.
26. Рычкова, Н. (1985). *Состояние произвольной деятельности и особенности логоритмической работы с ними*. Автореферат. Москва: Просвещение.

ISSN 1392-5369

*Specialusis ugdymas. 2012. Nr. 1 (26), 140–147**Special Education. 2012. No. 1 (26), 140–147*

ELEMENTS OF ART THERAPY IN STUTTERING INTERVENTION

Rita Krutulienė

*Kauno kindergarden „Ežiukas“
A. Mapu g. 12, LT-44284 Kaunas*

Vilma Makauskienė

*Šiauliai University
P. Višinskio g. 25, LT-76351 Šiauliai*

There are discussed possibilities of the use elements of art therapy in children who stutter education in this article. Theoretical analysis of education in art activity pre - school children who stutter showed, that for stuttering children sometimes is hard to express verbally their thoughts, needs, feelings and emotions. They communicate with short sentences, rarely initiate conversation. Process of creative activity encourage spontaneity of stuttering children and promote of creative initiative give positive emotions and self confidence. When person who stutters conceive success in particularly activity, he feels better and communicate easily. It was accomplished action research with purpose to analyze and disclose the possibilities to use elements of music and performance in work with pre-school age children who stutter. In empirical part of the study was investigate changes of pres- school children stuttering in applying created art and of fluency skills developing programme, which involve musical and role play activity.

Key words: *pre-school age children, stuttering, speech therapists, fluency disorder, speech therapy strategies, musical activity, role play.*

Introduction

There are different stuttering therapy methods in Lithuania: stuttering modification therapy (Dell, 2000), gradual shift from unison to independent spontaneous speech; gradual shift from separated parts of body to full relaxation, gradual increase of length utterance, gradual S fro situational to context speech (Ivoškuvienė, 1999). It is possible to apply game therapy for pre-school age children who stutter (Skaisgirienė, 1997).

It is rarely use role play for stuttering intervention in our country. Kazragytė (2011) states, that role play is useful to include to complex speech therapy sessions, involve parents of pupils and teachers. It is assumed, that applying elements of art therapy positively affects fluency training and transfer these skills in every day situations. Lots of people who stutter have various difficulties to transfer fluency skills to real situations. Gregory (2000), Shapiro (1999) note, transfer fluency skills is more complex than applying learned techniques to everyday environment. During communication with peers, family members and teachers, children who stutter create new models of communication. Williams

(1996) notes, that in transfer child learns how to overcome speech and communication difficulties in changing situations of communicative interaction. Generalization of fluency skill must be understood as a process of transfer and establishment, when person who stutter learns speak fluently and accept different speaking situations positively. Successful transfer learned fluency skills helps to ensure gradual increase of language and role play (Shapiro, 1999).

Object of research – use elements of art activity in stuttering intervention.

Subject – use elements of music and performance (role play) in pre-school children who stutter education process.

Aim of research – to analyze and disclose the possibilities to use elements of music and performance in work with pre-school age children who stutter.

Goals of research: 1) trough theoretical analysis, disclose speech therapy strategies, methods of stuttering therapy, base the importance of use elements of music and role play in work with pre-school age children who stutter; 2) predicate on action research method, prepare educational art activity program for children who

stutter; 3) accomplish qualitative research of education children who stutter with art activity and analyze the results of research; 4) after action research and parents survey, process research data and summarize the results.

Hypothesis – use elements of musical activity and role play in speech therapy positively affect fluency of pre-school children who stutter, helps to minimize / overcome negative emotions.

Participants. There are main criterions for participants sampling: pre-school age, fluency disorder (stuttering).

There were 13 pre-school children who stutter in research group (5 girls and 8 boys), with neurosis form of stuttering. There were few children who stutter with delayed language development, phonological and articulation disorders. Age of participants is 3–6 years. All participants were devoted in two groups: 3–4 years and 5–6 years children who stutter.

Methodology and methods: study of pedagogical, psychological literature, analysis of per-school education documents and programs, semi structured questionnaire for parents, qualitative descriptive case research (case study), action research.

Action research was based on structure of prepared art activity and fluency skills developing program. Guidelines of program were prepared according to the age of stuttering children, their needs and interests. Art program for pre-school age stuttering children was developed with reference to program „Vėrinėlis“ for kindergarten education, in relation with theme of week and structure of kindergarten activity. There are two parts of art activity educational program: I part – structure of music activity (this part involves few stages: listening of music, rhythmic, muscle relaxation and breathing exercises, introduction to musical instruments (music creation); II part – elements of role play activity structure (the main aims – support for children to overcome fear, encourage self confidence, develop communication skills).

Role play abilities were assessed in natural communication environment, with encouragement accomplish different tasks – finger role play, story, fairy tell theatricalize, improvisation of situations. In the second part of program all tasks were provided in gradual challenging sequence. In the beginning were provided tasks, which encouraged to model and later children were teach to personate in creative

play, with purpose to transfer new skills to spontaneous speech, gain more freedom in communication, overcome shyness and hesitation. Both, in initial and final assessment, children were asked to accomplish tree tasks, which allowed to evaluate neat motor skills of stuttering children (finger games with poems, songs, short fairy tales), role plays – games with every life elements (convey of real situations, impressions, events or experiences), tasks to role play fairy tales.

Assessment of stuttering children abilities

In the beginning and the end of action research were compared and analyzed musical, role play, speech and communication abilities of stuttering children.

1) *Assessment of musical abilities* was divided in 4 levels (1 level – low; 2 level – satisfactory, 3 level – basic, 4 level –over). There were evaluated four musical activities: listening of music, rhythmic, muscle relaxation, creation of music (ply with childlike instruments), breathing;

2) *for assessment of role play abilities* was use *particular levels of achievement* (according to Kazragytė, 2008): 1 level (low); 2 level (satisfactory); 3 level (basic); 4 level (over);

3) *assessment of speaking abilities.* Speaking abilities were evaluated for each participant, according to six assessment criteria: *speech fluency, speaking rate, receptive language - understanding (unstructured and structured conversations), expressive language, speaking behaviour.*

Charecteristics of pre-school children who stutter

Intensity of stuttering in pre-school children changes in different speaking situations, according to child's emotional conditions and language difficulty. In the beginning of stuttering it is more often appears repetitions which are typical for normal language development in pre-school children, this why to identify stuttering in this age is difficult (Conture, 2001; Gregory, 2003; Yairi, Ambrose, 2004). After few years since stuttering begins, this is more differences from stuttering and non stuttering peers, i.e. in their speech is evident dysfluencies and tension of articulation (St. Louis, Hinzman, Hull, 1985).

Shapiro (1999) nominates symptoms appropriate for pre-school children and contributors which helps to overcome stuttering:

- Intensive period of cognitive, emotions and social skills development. There are lots of differences among stuttering pre-school children nature of dysfluencies and their attitude and understanding of the problem. Maintenance of child's positive attitude towards communication is the most important condition for prevention of whole life stuttering.
- Play activity. This is important role of different didactical, active and role play games in stuttering intervention, because preschool children gain new knowledge about environment, new skills and abilities during games.
- Children react differently to speech therapy sessions. Haynes and others (1992) note, that many children feel anxiety when they visit speech therapists. There are different reasons for negative emotions: lack of knowledge about speech therapy, traumatic past experiences or memories about visits to doctors, severe anxiety of parents and etc. Quite often children reflect emotions of adults, which they can not understand meaningfully. Speech therapists must interest in children, be sincere, open, talk with children clearly and comprehensible, let them to choose the activity, which children want to do first.

Use of musical activity in work with stuttering children

Different scientists study effect of musical elements for psychical, physical and social development of disabled children (Ričkova, 1985; Volkova, 1985; Ivoškuvienė, 1993 ir kt.). Navickienė (2001), Čirpuvienė, Stošiuvienė (1999), Žutautienė (2000) and others note basic musical activities, which can be used in speech – language therapy.

Listening of music compose base of all musical activities. The aim of this activity can be child's activation (ex., child accomplishes movements according to music, sings, approbates to music with instruments). Listening of music involve functions of organization and concentration. Stuttering is often related with neurotic features of personality, this why listening of music is recommended because of relaxation effect. It is important for child's personality in

aspects of language use, constructs development and collection (Čirpuvienė, Stošiuvienė, 1999).

Exercises of sound emphasis can not be separated from singing, which involves lots of components: voice training (consolidate vocal folds), training of articulation, sense of rate and rhythm. Garšvienė, Ivoškuvienė (1993) note, that singing develops clear articulation, fluent speaking and proper breathing. Breathing exercises is very important in stuttering therapy. Because of spasm in breathing muscles can emerge abnormal inbreathing, exhalation, breathing can be rapid, shallow and cause speech dysfluencies.

Breathing exercises. For stuttering intervention can be successfully used Strelnikovo's breathing exercises (Astašenko, 2008). In this training, the focus is on inbreathing. Person must take very short, rapid, emotional and active breath. Strelnikova believes that the most important is to learn how to contain air, "To hide it". She recommends do not think about exhalation, because it follows automatically. It is specific characteristic of breathing according to Strelnikova, which helps for people who stutter. Extremely recommended combine movements with production of different sounds during inhalation.

Logopedical rhythmic is part of healing gymnastics, which aims to combine different exercises of rhythmic with purposes of speech therapy for stuttering children (Volkova, 1985). It is accentuate specific effect of movement and rhythm of music for developing children's dexterity, stable balance, coordination of movements. This method is based on statement, that children's speech and movements have close relationships. Authors note, that rhythm and music correct perceptions of time and space, develops sequence of actions and advertency. Movements according to music effects development of mind and communication skills.

Ivoškuvienė, Makauskienė, Luneckienė (2010) separate basic parts of logopedic rhythmic: singing, introductory exercises and exercises for muscle tonus regulation, speaking exercises without music, exercises for developing attention and musical rhythm, games and closing exercises. Authors note, that singing helps to regulate breathing and promote fluency. It is choose simple, short songs, witch children can learn easily. Children singing combine hand movements with the sense of the song. Introductory exercises

it is parade in different directions, learning how to walk in circle and keep similar distances. Children are educate how to how to orient in space, listen to the rate and rhythm of music.

Exercises for regulation of muscle tonus help to decrease muscle tension. Often are used tasks of muscle tension and relaxation. These exercises help to develop children's coordination and keep balance. Speaking exercises involve poetical texts, which decrease the number of dysfluencies. Exercises of attention developing teach how to accumulate and keep attention, develop children memory and reaction to different visual and acoustical signals, create positive conditions for self regulation developing. Exercises of musical rhythm help better perceive emotional nuance of music, better understand concepts *fast, slow, calm*. According to the tempo of music are produced different movements. It is useful involve in these exercises speaking tasks: produce single words or sentences, to sing. The purpose of closing exercises is to calm down the children after active games. In the beginning of speech therapy exercises of logopedic rhythmic are produced very slowly, according to the corresponding music (Ivoškuvienė, Makauskienė, Luneckienė, 2010). Singing and rhythmic practice must be combined with other methods of stuttering intervention.

Play with musical instruments and creation are one more active children's activity. Kačiušytė-Skrantai (2002) studied and analyzed, reseach of Kolcova, which determined, that hand and finger movements are related with articulation and speaking. They can be understood as organ of articulation. Play with musical instruments (ex., piping, stones and stick use) can become important part of therapy for stuttering children, in developing finger motor. According to Čirpuvienė (1999), children like to find out sounds and rhythms, „create“ their own music and perform it.

As well children have possibility better understand character of sounds and rhythm. For play can be used different items which produce sounds or event parts of human body (ex., sounds production by stamping, clapping, knocking, etc.). Piping helps to learn how to use rationally air flow. Musical play by itself and gain skills during this activity can develop sense of rhythm, motor, coordination of movements, develop skills of breathing.

In conclusion, creative process and musical activity encourage positive emotions of stuttering children, help decrease tension in communication and overcome or minimize stuttering. Skills gained in musical process positively effect motoric functions of speech. Positive emotional aspects of music are aim of the process, which is natural result of musical education stuttering children, give psychological confidence and security for pupils.

Results

Afer action research was complet, initial (pre – test) and final (post –test) results were compared.

Changes of musical abilities. Integration of musical elements into speech therapy became important tool for positive child's self esteem development and meet individual needs of verbal expression, decrease stuttering for some children. During speech therapy sessions listening of music was organized in the beginning of practice (with aim to get relaxation and release effect) or in the middle of therapy (with aim to encourage verbal activity of stuttering children). After initial and final results were compared, it is possible to state that the most important characteristic of children creativity – ability to fantasize and hardily and free to actualize their ideas.

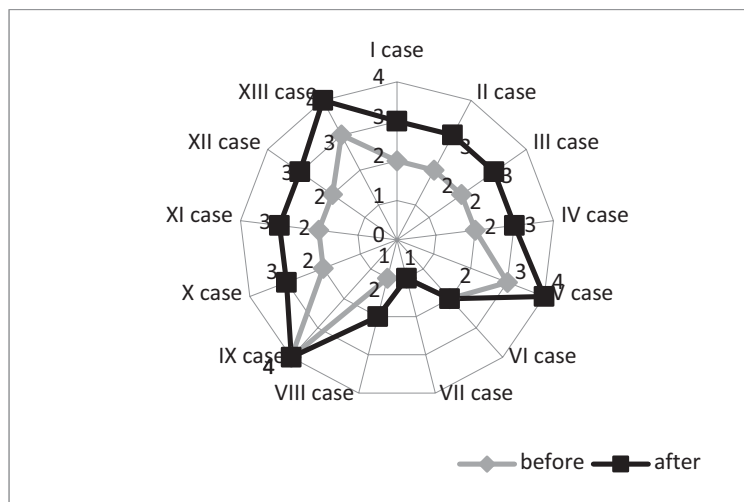

Fig. 1. Changes of musical abilities of stuttering pre-school age children

Kačiušytė-Skrantai (2002) notes, that listening of music during speech therapy calm down and relax children and after this activity their talk about their „dreams“, which they have at the moments of listening. When children speak they improvise, develop their language and express all actual topics for them. Important to note, that children by speaking actualized their dreams and aspirations, verbally expressed their impressions of music, from few words to few sentences described sense of music.

Despite in spontaneous speaking there are evident stuttering in most children, during musical activity (after singing practice) amount of stuttering decrease. It is possible to assume, that singing positively affect children's breathing which is related with fluency.

In 1 picture we can see positive changes in musical abilities: abilities of two children were assessed with the top score, i.e. 4 – level. Musical abilities of two children were the same in initial and final assessment, i.e. they agree with the same level. (see VI and VII cases). The top level of abilities was found in older group of stuttering children. It is possible to propose, that the age of stuttering children (5–6 years) has influence in meaningfully tasks performance.

In conclusion, it is possible to state, that positive changes of musical abilities were register for the most part of children who stutter (11 children).

Changes in role play abilities. Results of initial and final screening showed, that creativity of stuttering children in mostly evident in art activity: in singing, improvisation (when children create the end or beginning for fairy tales, play with musical instruments which were made by themselves and create the rhythm for songs, poems), in role play. These results confirmed Grabauskienė (1997), Matlašaitienė (2004) and others opinion, that the most possibilities for developing children's creativity are in art activity.

Final results of role play assessment were significant different from initial screening in the beginning of the study. Some children were more relaxed, was evident less tension and better self confidence. It positively effects stuttering problem (Makauskienė, Ivoškuvienė, 2011).

Analysis of initial and final results of children's ability to role play, showed, that in this area the changes were lower, i.e. role play abilities of three children (I, III and VIII cases) were the same as in initial screening.

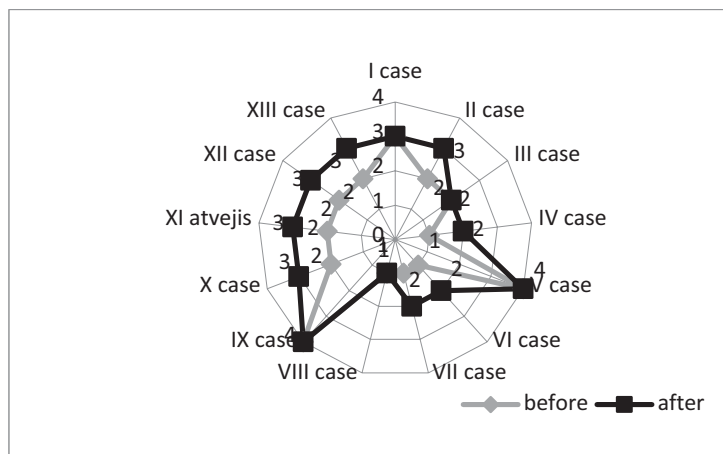

Fig. 2. Changes of role play abilities of stuttering pre-school age children

It is possible to predict, that absence of positive changes determined these reasons: communication was impeded by stuttering accompanied language, speech disorders, speaking avoidance (I, VIII cases); personal characteristics of the child: feels backward in the new environment (I case), low self-confidence (I, III and VIII cases); insularity, negative emotions, limited activity during speech therapy sessions (I, III and VIII cases).

Changes of speaking and communication.

In initial and final assessment speaking of stuttering children was evaluated according to 5 aspects: speech fluency, speaking rate, language understanding, expressive language and speech behaviour. During the study it was the most difficult for stuttering children to role play and perform rhythm tasks. The ability of these children to express sense of musical rhythm by movements depends on severity of general motor

and movement's coordination disorder. It was noticed, that children with monotonous and non expressive, can't perform precisely exercises of intonation, i. e. there were difficult for them to express particular emotions or feelings by singing. (anger, joy, nostalgia and etc.). It is possible to do conclusion, that musical abilities of stuttering children determine inadequate motor development and psychological characteristics.

Speech and communication of stuttering children changes in positive direction. Children became more active, decrease tension during speaking. Despite in spontaneous speech most children stuttered, but in musical activity they were more fluent. It is possible to believe, that singing helps to control and regulate breathing of these children. Low changes of role play abilities and speaking some children's determined complex disorders of language development and too short term of action research.

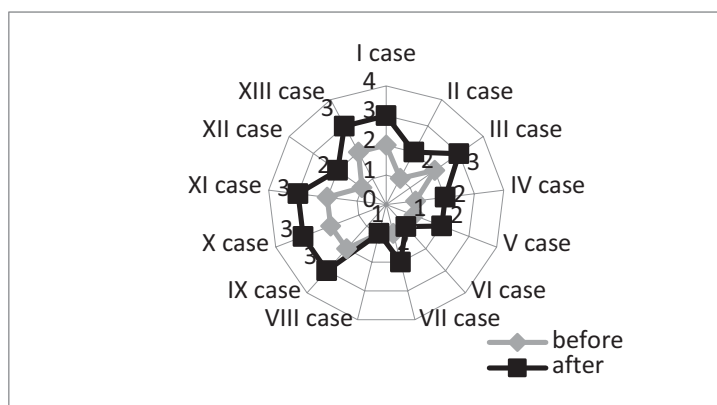

Fig. 3. Speaking and communication dynamics of stuttering pre-school age children who stutter

Analysis results of stuttering children speaking abilities dynamics shows that in final assessment were not changes of speaking abilities only for two children (VI and VIII cases). It is possible to do the assumption, that these results determined disorder which accompany stuttering – severe delay of language development. There were noted positive language changes for all other children. In initial screening level of language abilities were low for seven children. While in final assessment low level of language abilities were found only for two children. After few weeks, children who stutter felt more comfortable with new person, behave more open in speech therapy sessions, communicated more active, each session talked about their impressions and experiences. It is possible to conclude, that good emotional condition of stuttering child, improves need for communication. Probable, that in the beginning of study was more tension because of new environment, changes of situation and new person (researcher).

Conclusions

1. Stuttering is multidimensional disorder related with different cognitive, linguistic, emotional, neurophysiological, social aspects, which complex interaction is different for each case.
2. To transfer and maintain fluency skills acquired in speech therapy sessions to real situations help assessment of stuttering in the beginning of educational process, positive relationships among specialist and person who stutter, positive feedback, consistent increase of linguistic tasks and development of self control.
3. Program to educate stuttering children by art activity, methods of activity, ensure optimization of stuttering children educational process, positive changes for all participants. Each stuttering child did progress: there were positive changes in children behaviour, communication and fluency.
4. After action research was completed, was prove, that listening of music during speech therapy sessions has relaxation effect and it the same time encourage communication activity of stuttering children. Free report about their impressions after children listen music, encourage child's articulation,

speech fluency, self expression by language; use of logopedic rhythmic in speech therapy sessions helps to develop possibilities for children self expression and develop clear articulation; purposeful performance of movements according to music positively effects motor development and movement coordination of stuttering children; integration of role play games in logopedic work with stuttering children gave possibility develop self control, encourage positive emotions, to transfer and use fluency skills in real life situations.

5. After few months of purposeful educational activity with use of prepared program, abilities of stuttering children changed differently: for some changes were minimal, for others – evident. The biggest changes occur in musical abilities and lower in role play abilities.
6. It is possible, that positive effect did appropriate educational environment, purposefully selected educational methods and materials (musical records, musical instruments, linguistic material, special games, etc.). Low changes of role play abilities can effect other disorders which accompany stuttering and short term of the action research.
7. Hypothesis that musical activity and elements of role play use in speech therapy positively effect speech fluency, help to minimize or overcome negative emotions of stuttering children was confirmed.

Literature

1. Astašenko, O. (2008). *Kvėpavimo gimnastika pagal Strelnikovą*. Vilnius: Satwa.
2. Conture, E. G. (2001). *Stuttering: Its Nature, Diagnosis and Treatment*. Allyn&Bacon, Boston: MA.
3. Čirpuvienė, V., Stošiuvienė, K. (1999). *Kalbos, kalbėjimo ir komunikacijos sutrikimų šalinimas įvairioje muzikinėje veikloje (programa)*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
4. Dell, C. W. (2000). *Mokinių mikčiojimo šalinimas*. Amerikos Mikčiojimo fondo leidiniai. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

5. Garšvienė, A., Ivoškuvienė, R. (1993). *Logopedija: vadovėlis specialiosios pedagogikos fakultetų studentams*. Kaunas: Šviesa.
6. Grybauskienė, A. (1997). *Dailė ir darbeliai: I–IV klasėje: mokytojo knyga*. Kaunas: Šviesa.
7. Gregory, H. H. (2000). Principles and procedures of therapy. *Stuttering Therapy: workshop material*. Northwestern University. Toronto: B. C. Decker.
8. Gregory, H. H. (2003). *Stuttering therapy rationale and procedures*. Allyn&Backon. Boston.
9. Haynes, W. ir kt. (1992). *Diagnosis and evaluation in speech pathology*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice – Hall.
10. Ivoškuvienė, R. (1999). Mikčiojimas – kompleksinė problema. *Specialusis ugdymas*, II, 89–93. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
11. Yairi, E., Ambrose, N. (2004). *Early childhood stuttering*. Austin, TX: Pro-Ed.
12. Kačiušytė-Skramtai, L. (2002). *5–7 metų mikčiojančių vaikų ugdymas muzikine veikla* (Daktaro disertacija, Vilniaus pedagoginis universitetas, 2002).
13. Kazragytė, V. (2011). *Mažųjų vaidinimai. Literatūriniai tekstai ir komentarai*. Ugdymas namie, priešmokyklinėje grupėje, pirmoje ir antroje klasėje. Vilnius: Tyto alba.
14. Kazragytė, V. (2008). *Priešmokyklinio amžiaus vaikų vaidybos gebėjimų ugdymas. Teatro edukologija*. Monografija. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
15. Makauskienė, V., Ivoškuvienė, R., Luneckienė, A. (2010). *Logopedinė pagalba mikčiojantiems ikimokyklinio amžiaus vaikams*. Vilnius: Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras.
16. Makauskienė, V., Ivoškuvienė, R. (2011). *Tėvų ir vaiko interakcijos metodas mikčiojimui įveikti*. Mokomoji knyga. Kaunas: I. Pūrienės PĮ „Buhalteris“.
17. Matlašaitienė, R. (2004). Vaikui reikia meno. *Žvirblių takas*, 4 (56), 44–46.
18. Navickienė, L. (2001). *Emocinio imitavimo metodas muzikos pamokoje*. Vilnius: Mokslo Aidai.
19. Shapiro, D. A. (1999). *Stuttering Intervention: a collaborative journey to fluency freedom*. Austin, Texas, PRO – ED.
20. Skaisgirienė, Z. (1997). Žaidimai vaikų mikčiojimui šalinti. *Specialiųjų poreikių vaikų ugdymas: mokslinės konferencijos medžiaga* (p. 197–200). Šiauliai: Titnagas.
21. St. Louis, K., Hinzman, A., Hull, F. (1985). Studies of cluttering: Disfluency and language measures of young possible clutterers. *Journal of Fluency Disorders*, 10, 151–172.
22. *Vaikų darželių programa „Vėrinėlis“* (1991). Vilnius: Leidybos centras.
23. Žutautienė, N. (2000). *Padėkime mikčiojančiam vaikui*. Kaunas: Vitae littera.
24. Williams, D. E. (1996). *Working with children in school environment*. In *Stuttering therapy: Transfer and Maintenance*. Publ. No. 19. Memphis, TN: Stuttering Foundation of America.
25. Волкова, Т. (1985). *Логопедическая ритмика*. Москва: Просвещение.
26. Рычкова, Н. (1985). *Состояние произвольной деятельности и особенности логоритмической работы с ними*. Автореферат. Москва: Просвещение.